

Modernin reunoilla

Lisääntyvä kaupungistuminen on maailmanlaajuisen ilmiö: ensimmäisen kerran ihmiskunnan historiassa elämme tilanteessa, jossa yli puolet väestöstä asuu kaupungeissa. Euroopassa puolestaan yksi aikamme keskeisistä ongelmista on raja. Sen nostaa pohdinnan ja toiminnan keskipisteeseen niin rautaesiripun kaatuminen, EU:n laajeneminen, pakolaisuus ja siirtolaisuus kuin terrorismin pelon aiheuttama valvontakin. Nämä samanaikaiset avautumisen ja sulkeutumisen, liikkeen ja keskittymisen ilmiöt osoittavat, että elämme ristiriitaisten, limittyvien mutta erilaisten tasojen ja prosessien keskellä.

Syyskuussa 2003 istuin St. Kyrikin luostariin perustetun kongressihotellin ravintolassa ja kuuntelin iäkkään bulgarialaisen runoilijan näkemyksiä mitallisesta runoudesta. Olin esittänyt oman näkemykseni, jonka mukaan modernismin perinne on tuhonnut mitallisuuden suomalaisesta runoudesta. Keskustelukumppanini oli selvästikin vaikea ymmärtää, mitä tarkoitin. Hän kiersi asiaa eri puolilta ja päätyi aina samaan toteamukseen, että ilman mittaa, sen tuomaa toiston ja poikkeaman rakennetta, runoutta ei voi olla olemassa.

Emme varsinaisesti puhuneet toistemme ohi, mutta lähestyimme aihetta eri kulttuureista ja eri kielistä käsin. Minulle modernismin vapaa muotokieli niin runoudessa, taiteessa kuin arkielämän designissa on ollut lapsuudessa opittu lähtökohta, se kehitysvaihe, joka on aina esiintynyt edistykseenä. Bulgariassa tilanne on – jos pääsin yhtään aiheeseen sisälle – toinen: siellä mitallinen runous on se alue, jolla kehityksen ja taantumun kiista on käyty. Kommunistihallinnot olivat pääsääntöisesti perinteisen taiteen kannattajia. Vanhat muodot kierrätettiin kitschiin asti. Toisinajattelijan kannalta mo-

dernismin yksioikoinen hyväksyminen olisi ollut vaarallista: perinnettä ei voinut jättää yksin karhun tahmaksiin kouriin.

Myöhemmin Sofiassa näin konserttitalon, joka oli muutettu kauppahalliksi. Rakennus liittyi arkkitehtuurinsa puolesta modernismin perinteeseen ja olisi voinut sijaita missä tahansa Euroopan kaupungissa, jossa vaurastuminen ja vapaa-ajan lisääntyminen 1900-luvun jälkipuoliskolla on sallinut kulttuurilaitosten perustamisen. Sofian konserttitalo oli kuitenkin muutettu kauppahalliksi: konsertteja ei ollut varaa järjestää, kun taas kauppapaikoille oli kysyntää. Pohdin, oliko kyseessä taantuma vai suora harppaus eteen historian kulussa. Ehkä kulttuurin vetäytyminen markkinoiden tieltä ei ollutkaan paluu aikaan, jolloin vaurastuminen ei vielä mahdollistanut yleviä vapaa-ajan muotoja, vaan suora siirtymä kulttuurin ja kulutushyödykkeen samaistumisen hetkeen.

Konserttitalon puotien keskellä tuntui kuin olisi kävellyt taideteoksen monistettavuuden, zäppäilykulttuurin ja kaikenkattavan populaarin risteyskohdassa, siinä tulevaisuudessa, joka meitäkin odottaa, kun distinktiot menettävät otteensa.

Plovdivissa käydessämme runoilija oli sanonut kaipaavansa Ottomaanien valtakuntaa. Hän oli aikanaan emigroitunut USA:han ja piti maata edelleen suuressa arvossa. Minä puolestani tajusin olevani epämiellyttävästi kahden stereotypian välissä: en tiennyt kummastakaan valtiosta mitään oma-kohtaista.

Bulgarialainen tutkijaystäväni ei pilailut sanoessaan, että maastapako rajojen avautuessa – jos Bulgariasta tulee EU:n jäsen – on todellinen uhka-kuva. Olimme kuitenkin mukana myös päivävastaisen esimerkin arkielämässä kun veimme Saksasta

palanneen filosofin kotiinsa Sofian lähiöön. Otin paikasta valokuvia, sen ilmeessä oli jotakin pittoreskia, joka samalla sekä kiinnosti että hävetti. Ystäväni osoitti mummoa, joka kohensi nuotiota kerrostalon pihalla, ja kysyi, tiesinkö mitä tämä oli tekemässä. Keittämässä hilloa pihanuotiolle, koska sähkö sisällä on kallista.

Mieleeni jäi vaikutelma, että julkisen ja yksityisen tilan suhde Bulgariassa on jäsentymätön, ainakin länsieurooppalaisen kapitalistisen, julkisen tilan arvoon ja omistukseen perustuvan logiikan kannalta. Yksi osoitus tästä on kojuista syntyneiden basaarien kehittyminen. Ne on rakennettu paikoille, joissa kauppa alkoi kannattaa kommunismin jälkeisinä vuosina, eli teiden risteuksiin, suosittujen kävelyreittien varrelle, kerrostalojen välittömään läheisyyteen. Vähitellen kojut on korvattu kestävämmillä rakenteilla, paikoitellen ollaan päädytty jo suurehkoihin metalli- ja lasikokonaisuuksiin. Kehityksessä on jotakin hyvin arkaaista: näin kylät ja kaupungit ovat aina syntyneet kaupankäynnin varaan. Mutta Sofiassa arkaaisen prosessin puitteina on kommunistinen asuinalue, joka muistuttaa niin Länsi-Euroopan lähiöitä kuin ensimmäisen Tähtien Sodan ränsistynyttä avaruutta.

Länsi-Euroopassa kaupankäynnin keskittyminen automarketteihin ja kauppakeskuksiin on osa kaupunkien hajoamiskehitystä. Yksittäisten kauppojen kuolema merkitsee auton muuttumista yhä tärkeämmäksi arkielämässä. Se puolestaan johtaa liikenteen kasvuun, keskustojen ruuhkautumiseen ja siten asukkaiden muuttoon kaupunkien reuna-alueille, maaseudun esikaupungistumiseen. Kyseessä on tapahtumaketju, jonka osat tukevat toinen toisiaan. Moderni yhteiskunta syö itseään.

Bulgariassa on ehkä nähtävissä toisenlainen tulevaisuus. Jos Länsi-Euroopassa kaupan modernisaatio yhdistettynä kapitalistiseen julkisen tilan määrittelyyn johtaa kaupunkien hajoamiseen, Sofiassa kaupankäynti syntyy spontaanisti kapitalistisen logiikan perustalta, mutta julkinen tila ei ole arvon ja omistussuhteiden lukitsemata. Sen tuloksena kauppa pesiytyy yhteiseen tilaan asukkaiden lähelle. Kaupunki luo itseään uudestaan. Kyseessä voi olla poikkeustilanne, joka katoaa pian.

Saattaa myös olla, että en ymmärtänyt mitään näkemästäni: en olisi ensimmäinen länsituristi, jonka katsetta värittävät naiivi eksotiikka ja tietämättömyys. Joka tapauksessa Sofian anarkistinen viitaalisuus antaa aihetta pohtia jälkimodernin markkinaideologian rajoja. Tuotteistamisen ja kaupallistamisen laajeneva toisto ei merkitse mitään ilman poikkeamia, eron leikkiä mitan rakenteessa.

Harri Veivo

Kirjoittaja on kirjallisuudentutkija ja semiootikko, joka toimii tutkijatohtorina valtakunnallisessa kirjallisuudentutkimuksen tutkijakoulussa. Hänen väitöskirjansa (2001) käsittelee tilan esitystä ja retoriikkaa kirjallisuudessa. Nykyisen tutkimuksen kohteena on jälkimoderni kaupunkikirjallisuus.